

FUTBOL SPORTINING JAHONDAGI AHAMIYATI**Sultonov Vahob Murotovich***Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM assistent o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada futbol sportining jahon miqyosidagi ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy va psixologik ahamiyati tahlil etilgan. Futbolning tarixiy ildizlari, uning global darajadagi rivojlanishi, FIFA va xalqaro musobaqalarning ahamiyati haqida ma'lumot berilgan. Shuningdek, futbolning yoshlar tarbiyasidagi, jamiyatdagi sog'lom turmush tarzini shakllantirishdagi o'rni ham yoritilgan. Maqolada futbolning O'zbekistondagi rivoji va uning insoniyatni birlashtiruvchi kuch sifatidagi roli asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: futbol, jahon sporti, ijtimoiy ahamiyat, iqtisodiyot, madaniyat, O'zbekiston futboli.

Аннотация. В статье рассматривается социальное, экономическое, культурное и психологическое значение футбола в современном мире. Описана история возникновения футбола, его развитие на международном уровне и роль FIFA в популяризации этого вида спорта. Особое внимание уделено воспитательному и объединяющему потенциалу футбола, а также развитию футбола в Узбекистане.

Ключевые слова: футбол, мировой спорт, социальное значение, экономика, культура, узбекский футбол.

Annotation. This article analyzes the social, economic, cultural, and psychological significance of football on a global scale. It discusses the historical origins of football, its development under the FIFA system, and the role of international tournaments in promoting global unity. The paper also highlights the educational and unifying role of football and explores the progress of football in Uzbekistan.

Keywords: football, world sport, social significance, economy, culture, Uzbekistan football.

Kirish

Futbol — bu nafaqat sport turi, balki butun insoniyatni birlashtiruvchi ijtimoiy va madaniy hodisadir. U dunyodagi eng ommabop sport turi bo‘lib, bugungi kunda har yili milliardlab insonlar futbol o‘yinlarini tomosha qiladi, millionlab sportchilar esa bu o‘yinni professional yoki havaskor tarzda o‘ynaydilar.

Futbol o‘zida jismoniy tayyorgarlik, strategiya, hamkorlik, iroda va sabr-toqatni mujassamlashtiradi. Shu bilan birga, u millatlararo do‘stlik, tinchlik va hamjihatlikni targ‘ib etuvchi global fenomen sifatida e‘tirof etiladi.

Futbolning kelib chiqishi. Futbol o‘yining ildizlari qadimgi davrlarga borib taqaladi. Xitoyda miloddan avvalgi II asrda “Cuju” deb atalgan to‘p o‘yini mavjud bo‘lgan. Bu o‘yin harbiy mashg‘ulot sifatida o‘tkazilib, to‘pni oyoq bilan boshqarish ko‘nikmasini rivojlantirgan.

Shuningdek, qadimgi Rimda “Harpastum”, Yaponiyada “Kemari”, Mayya sivilizatsiyasida esa “Pok-ta-pok” nomli o‘yinlar bo‘lgan. Biroq zamonaviy futbolning shakllanishi XIX asrning o‘rtalarida Angliyada sodir bo‘lgan.

1848-yilda Kembrij universitetida futbolning birinchi rasmiy qoidalari ishlab chiqildi. 1863-yilda esa Angliya futbol assotsiatsiyasi (FA) tashkil etildi — bu zamonaviy futbol tarixidagi burilish nuqtasi bo‘ldi. Shu vaqtdan boshlab futbol butun dunyoga tez tarqaldi va eng mashhur sport turiga aylandi[2].

Futbolning jahon miqyosidagi rivoji. Futbolning jahon miqyosidagi boshqaruv organi — FIFA (Fédération Internationale de Football Association) 1904-yilda tashkil etilgan. Bugungi kunda FIFA 211 ta mamlakatni birlashtirib, dunyodagi eng yirik sport tashkilotlaridan biridir.

Futbolning eng nufuzli musobaqasi — Jahon chempionati (World Cup) bo‘lib, u har to‘rt yilda bir marta o‘tkaziladi. Dastlabki chempionat 1930-yilda Urugvayda o‘tkazilgan. Hozir esa bu musobaqa butun dunyo bo‘ylab eng ko‘p tomoshabin yig‘uvchi sport tadbiridir[1].

2022-yilgi Qatarda o‘tkazilgan Jahon chempionatini 3,5 milliarddan ortiq inson tomosha qilgani qayd etilgan. Bu futbolning jahondagi ulkan ta’sir doirasini ko‘rsatadi.

Futbolning ijtimoiy ahamiyati. Futbol — bu ijtimoiy birlik va hamjihatlikni mustahkamlovchi kuchdir. U millat, din, irq va ijtimoiy tabaqalar oʻrtasidagi chegaralarni yoʻqotadi. Futbol maydoni — tenglik va hamkorlik ramziga aylanadi.

- Futbol doʻstlikni mustahkamlaydi — turli mamlakatlar sportchilari oʻrtasida madaniy almashinuvni kuchaytiradi.
- U yoshlarni sogʻlom turmush tarziga undaydi — sport orqali zararli odatlardan xoli hayot kechirishga yordam beradi.
- Futbol tinchlik elchisi sifatida ham tan olingan. Masalan, 2005-yilda “FIFA Fair Play” dasturi orqali sport orqali global tinchlikni targʻib qilish kampaniyasi boshlangan.

Shuningdek, futbol koʻplab jamiyatlarda ijtimoiy muammolarni hal etishda — kambagʻallik, ishsizlik, yoshlar bandligini oshirishda muhim rol oʻynaydi[3].

Futbolning iqtisodiy ahamiyati. Bugungi kunda futbol — global iqtisodiyotning muhim tarmogʻidir. U milliardlab dollar aylanadigan soha boʻlib, stadionlar qurilishi, sport jihozlari ishlab chiqarish, reklama, teleeshittirish va turizm orqali katta daromad keltiradi.

Masalan:

- 2018-yilgi Jahon chempionati (Rossiyada) mamlakat iqtisodiyotiga 14 milliard dollar foyda keltirgan.
- “Manchester United”, “Real Madrid”, “Barcelona” kabi klublar yillik daromadi boʻyicha butun dunyo kompaniyalari orasida yetakchi oʻrinlarda turadi.
- Futbol sohasida 1,5 milliondan ortiq inson doimiy ravishda band.

Futbolning iqtisodiy ekotizimi nafaqat professional sportchilarga, balki murabbiylar, hakamlar, dizaynerlar, jurnalistlar va ishlab chiqaruvchilarga ham foyda keltiradi[4].

Futbolning madaniy ahamiyati. Futbol — zamonaviy madaniyatning ajralmas qismiga aylangan. U milliy gʻurur, birlik va oʻzlikni ifodalovchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Masalan:

- Braziliyada futbol milliy identitetning bir qismiga aylangan.
- Argentinada futbol afsonalari — Maradona va Messi — millat faxri sifatida e'tirof etiladi.
- Yevropada futbol musobaqalari ijtimoiy bayram darajasida o'tkaziladi. Futbol musobaqalari nafaqat sport, balki san'at, musiqa, moda va texnologiyani birlashtiruvchi madaniy hodisaga aylandi. Har bir Jahon chempionati o'ziga xos ramz, logotip, qo'shiq va madaniy dasturlar bilan yodda qoladi.

Futbol va ta'lim. Futbol yoshlarni tarbiyalashda muhim o'rin tutadi. U insonda quyidagi fazilatlarni shakllantiradi:

- jamoada ishlash qobiliyati;
- mas'uliyatni his etish;
- intizom va tartib;
- g'alaba va mag'lubiyatni to'g'ri qabul qilish.

Shu sababli ko'plab mamlakatlarda futbol darsdan tashqari mashg'ulotlar sifatida o'qitiladi. Futbol o'yinlari yoshlarni sog'lom raqobatga, o'z ustida ishlashga va maqsad sari harakat qilishga o'rgatadi.

Futbolning psixologik ta'siri. Futbol o'yinida ishtirok etish insonning ruhiy holatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'yin davomida:

- stress kamayadi;
- miya faoliyati faollashadi;
- ijtimoiy faollik oshadi;
- o'ziga ishonch kuchayadi.

Shuningdek, futbol tomoshasi ham odamlar uchun hissiy yechim, dam olish va quvonch manbaidir. Olimlarning tadqiqotlariga ko'ra, sevimli jamoasining o'yinini kuzatayotgan tomoshabinlarda dopamin va endorfin gormonlari ko'payadi, bu esa ruhiy tetiklikni oshiradi.

Futbolning texnologik rivoji. So'nggi yillarda futbol texnologiyalar yordamida yangi bosqichga ko'tarildi.

- VAR (Video Assistant Referee) tizimi — hakamlik xatolarini kamaytiradi.

- GPS va sensor texnologiyalar — o'yinchilarning harakatini tahlil qiladi.
- Sun'iy intellekt — o'yin strategiyasini modellashtiradi.

Bu texnologiyalar futbolni yanada adolatli, tahliliy va ilmiy yondashuvga asoslangan sport turiga aylantirdi.

O'zbekistonda futbolning rivoji. O'zbekistonda futbol XX asr boshlaridan boshlab rivojlana boshlagan. 1912-yilda Toshkentda birinchi futbol jamoalari tuzilgan. 1992-yilda O'zbekiston futbol assotsiatsiyasi (UFA) tashkil etilgan va FIFA hamda Osiyo futbol konfederatsiyasiga (AFC) a'zo bo'lgan.

O'zbekiston futboli Osiyo miqyosida yetakchi o'rinlarda turadi. "Paxtakor", "Nasaf", "Navbahor" kabi klublar xalqaro musobaqalarda muvaffaqiyatli ishtirok etib kelmoqda.

Shuningdek, yoshlar terma jamoasi 2023-yilda Osiyo chempioni bo'ldi, bu esa milliy futbol rivojining yuksak darajasidan dalolat beradi. Bugungi kunda O'zbekiston futbol infratuzilmasi, stadionlar, akademiyalar va hakamlik tizimi jadal rivojlanmoqda.

Futbolning insoniyat hayotidagi umumiy ahamiyati. Futbol insoniyatni birlashtiruvchi global kuchdir. U:

- sport orqali tinchlik va do'stlikni targ'ib etadi;
- sog'lom turmush tarzini shakllantiradi;
- iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shadi;
- yoshlarni ma'naviy va jismoniy jihatdan tarbiyalaydi.

Futbolning shiori — "Fair Play" (halol o'yin) — insoniyat qadriyatlarini ifodalaydi. Bu sport turida g'alaba emas, balki halollik, hurmat va hamkorlik ustuvor hisoblanadi.

Xulosa.

Futbol — bu sport, san'at, madaniyat va iqtisodiy hodisaning yagona uyg'unligidir. U insoniyat tarixida eng katta ijtimoiy harakatlardan biriga aylangan. Futbol o'yinlari orqali millatlar o'zaro tanishadi, tinchlik va do'stlik mustahkamlanadi. Futbolni sevish, unga qiziqish — bu sog'lom, faol va madaniyatli

jamiyat belgisi. Shu sababli, futbolning jahon miqyosidagi ahamiyati nafaqat sport yutug‘i, balki insoniyat birligining timsolidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Goldblatt, D. The Ball is Round: A Global History of Football. — London: Penguin Books, 2019.
2. Giulianotti, R. Football: A Sociology of the Global Game. — Cambridge: Polity Press, 2018.
3. O‘zbekiston Futbol Assotsiatsiyasi (UFA). O‘zbekiston futbolining tarixi va rivojlanish bosqichlari. — Toshkent: UFA nashriyoti, 2023.
4. Qodirov, A. Sport sotsiologiyasi. — Toshkent: “Fan va sport” nashriyoti, 2021.